

ТЕОЛОШКИ ПОСЛЕДИ

ВЕРСКОНАУЧНИ ЧАСОПИС

БЕОГРАД 1989.

ГОДИНА XXI.

БРОЈ 1—2

Милорад Павић

КРАТКА ИСТОРИЈА КОСОВА

Шест векова после косовске битке

Недавно се навршило 1120 година откако су Срби (стотинак година пре Руса) примили хришћанство. Ове године навршиће се шест векова откако они стоје на бредовима тог хришћанства и његове цивилизације, и то баш на Косову, на средишњем делу своје земље и своје државе, која се у XIV веку претворила у царство.

Косово је једна плодна равница у орцу Балкана закрштена рекама Ситницом и Лабом и путевима који везују Исток и Запад, Север и Југ. Према археолошким, лингвистичким и антропогеографским сведочанствима Косово је српска земља свакако још од сеобе народа, од VII века. Прве српске државе у X и XI веку биле су окренуте Косову. За владе најчувеније српске владарске династије, Немањића, Косово игра већ улогу средишње државне, политичке, економске и културне области српског народа. Упркос каснијим столетним разарањима која су однела неке од најлепших споменика српског средњег века на Косову (Арханђели код Призрена, Богородица хвостанска) и данас се на Косову дижу величанствени српски манастирски комплекси из XII, XIII и XIV века и каснијих раздобља. Међу њима су најчувенији Богородица Љевишка у Призрену, Бањска, Свети Петар у Коришу, Високи Дечани, Грачаница код Приштине (где је 1539. године радила једна од српских штампарија) и патријаршија у Пећи, Велика Црква, у којој су чуване мошти канонизованих српских владара. Преко 80 српских двораца и градова забележила је од XI до XV века археолошка наука на простору Косова.

Сви косовски манастири украшени су драгоценим сводом фреско-сликарства и иконописа створеног у класичном добу српске средњовековне уметности. Те фреске и иконе највећим делом ви-

део је Париз на великој изложби приређеној одмах после II светског рата. Ту, на Косову, у Пећи у оквирима српске патријаршије, ствара се у средњем веку духовно средиште српског народа, а током XIII и XIV века Косово постаје један од најснажнијих центара српске књижевности, која данас постоји већ око хиљаду година. На том подручју делује у то време десетак списатеља, као архиепископ пећки Данило II који ствара снажну књижевну школу око себе и једно од класичних дела читаवे старе српске књижевности, зборник биографија краљева и архиепископа српских. Ту на Косову стварају у XIV веку писци као властелин Влатко Хранотић, монах Михаило, Јаков Серски или владари-писци као краљ Стефан Урош III Дечански или први српски император, цар Душан Немањић који је своју престоницу имао на Косову у Призрену и касније у Скопљу, и који је 1349. донео чувени законик, дело колико правне, толико и књижевне природе.

После смрти последњег српског цара Уроша и распада византијског царства, Турци су лако ушли у Европу. Њиховој војсци супроставио се један од наследника српске царске лозе, кнез Лазар Хребељановић „најсавршенији витез тога времена, прави јунак, налик на Готфрида Бујонског и Лудовика Светог“, како каже за њега велики пољски песник Мицкјевич у својим париским предавањима из 1841. године. На новцу који је ковао и на фрескама у Раваници (око 1385—7) и Љубостињи (1402—5) видимо кнеза Лазара као стаменог мужа двороге браде, бујне косе коју једва савлађује круна. Касније, после косовског боја, видимо га на дрворезима витког са светачким нимбом око главе и рамена како у руци носи ону своју „другу“, одрубљену главу о којој у то време већ певају народне песме како светли у једном бунару и како сама трчи преко Косова да се споји са телом. Потом, данас, кнеза Лазара видимо на одру још увек целог, леве руке у грчу, а десне опуштене на груди, мирне и лепе, као да није прошла кроз смрт. Више но за живота, после смрти је кнез Лазар путовао у свом ковчегу као у лађици пратећи српске сеобе, са Косова на Север и враћајући се натраг кад год би опасности минуле. Јер, Срби носе у сваком рату и склањају са собом своје свете владаре и њихове мошти су увек тамо где је српски народ. И увек непријатељи све до другог светског рата и до пре неки дан (када су Лазареве мошти биле поново нападнуте) кидишу на та мртва светитељска тела.

Тај кнез Лазар, дакле, дочекао је на Видовдан пре шест векова, 14/28. јуна 1389. на Косову турску силу под царем Муратом, који је у бој повео и своја два сина, Јакуба и Бајазита. Један француски савременик овог догађаја забележио је 1389. да је на обе стране било по 20.000. војника. Турски извори сматрају да их је било десет пута више. Иако је догађај узбунио духове широм Европе, никада се неће знати шта се стварно одиграло на Косову тога дана. Из окршаја обе војске изишле су потпуно исцрпљене и без војсковођа, јер су оба владара, и кнез Лазар и цар Мурат убијени током или одмах после битке. У једном италијанском извору, писаном 1389. каже се: „Блажен да је нада све и онај јунак, који је усмртио војводу толике турске војске мачем неустрашивим“. То је први помен Милоша Оби-

лића, личности која ће постати и до данас остати српски национални јунак.

Одјек догађаја на Косову био је најпре погрешно протумачен као хришћанска победа, а потом, опет погрешно, као пораз хришћанског оружја. Савременици су на све стране Европе дочекали вест о косовској битки са великим интересовањем. Philippe Mézières је у Паризу пре октобра 1389. описао вести које су стигле са ратишта: „Мурат је потпуно побеђен, он и његов син су пали у боју као и најхрабрији из његове војске“. Московски митрополит Пимен, који је путовао у Цариград, био је толико поражен вешћу да је одмах одустао од пута и отпустио својег епископа, а овај своје пратиоце монахе. Фирентинска република честита 20. X 1389. краљу Срба и Босне Твртку I на косовској победи против цара Мурата „који је намислио да збрише са лица земнога свет хришћански“, а у истоме тексту помињу се „гласови и писма многих људи“ који јављају о овој битки. У Венецији више су преплашени смрћу султана, него обрадовани (како се веровало) успехом хришћанског оружја, а Византинци су смрт турског цара протумачили као победу хришћанских сила, што се види из писма које Димитрије Кидон упућује прогнаном византијском цару Манојлу II на Лемнос. Неки српски извори, дубровачки анали и италијанске вести оног времена, приказују битку као нерешен сукоб који је исцрпео обе стране.

Данас историчари мисле да су „последнице обостраних губитака биле поразне само за једну, знатно слабију страну“ тојест за хришћанску страну, за Србе. Такође данас се сматра да косовска битка спада у ред великих оружаних судара Европе, као куликовска битка (1380), битка код Поатјеа (732) или код Термопила (480 пре н.е.). Обраћајући се француској јавности Адам Мицкјевич је у косовској битки видео духовни тријумф у жртвовању за идеал хришћанске цивилизације. Он бележи: „У писму Богородице из Јерусалима послатом пред битку, цару Лазару је дато да бира између победе и смрти, земаљског и небеског царства; цар бира небеско царство. Нигде можда хришћанска идеја, која изазива нови низ дела, није била изражена тако јасно“.

Догађај је одмах ушао у књижевност, у писану и усмену поезију српску и у народну традицију, тако да је Косово са својим јунацима и жртвама, кнезом Лазарем и Милошем Обилићем, израсло у српски национални мит, сличан оном о Јованки Орлеанки код Француза.

У српском народу битка на Косову оставила је најдубље трагове. До данас народ верује да све реке у Србији у поноћ пред Видовдан теку један тренутак кржаве. А када сване, све кукавице тај дан остају неме и не кукају на Видовдан за косовским јунацима као што иначе стално чине. Пре Видовдана у Србији се не једу трешње. Ни данас.

Проглашење кнеза Лазара за светитеља и стварање његовог светачког култа окупило је почетком XV века велику групу српских списатеља и писаца литургијске поезије који су у десетак дела за тридесетак година написали три *житија* и три *слова* кнезу Лазару, а затим, остајући и даље анонимни, целу *службу* кнезу Лазару, која

се до данас служи у свим црквама на његов дан. Најугледнији писци српског хуманизма у XV веку писали су о Косову и кнезу Лазару. Кнежевић и песник, деспот Стефан Лазаревић, пише *Натпис на мраморном стубу на Косову*, монахиња Јефимија, једна од највећих српских песникиња, пише *Похвалу кнезу Лазару*, Константин философ пише његову званичну биографију, а пећки патријарх Данило III пише *Слово о Кнезу Лазару*. Косовском боју и култу кнеза Лазара и Милоша Обилића посвећују пажњу и други значајнији српски песници, прозни писци XV века, као Константин Михаиловић, родом из косовске Островице, Марко Пећки, или Андоније Рафаел Епактит. Године 1601. на италијанском језику у Пезару се појављује чувено дело Дубровчанина Мавра Орбинија *Il regno degli Slavi* које обилато преноси већ уобличену народну легенду о Косову. Нешто касније, крајем XVII века, настаје у Боки Которској барокни драмски спев, ораторијум о косовском боју, а у XVIII и XIX веку ужива велику популарност прозна *Прича о косовском боју*.

Напоредо са оваквом писаном традицијом ствара се и такозвани „косовски циклус“ српских народних песама, чији одјек преко књига опата Алберта Фортиса 1771. и 1774. допире до Хердера и до Европе, јер међу оним песмама које је Хердер узео из збирке Качића—Милошића, има и песама које говоре о Косову. Мицкјевич ће српске народне песме из косовског циклуса поредити са Илијадом, а у изборима српске усмене поезије у време романтизма грађеним на основу збирки Вука Караџића, песме о Косову заступљене су у свим преводима, од француских и енглеских до шведских и немачких. Касније, током XIX и XX века, тема Косова остаје жива у српској књижевности и животу. Чувени српски писац Иво Андрић (Нобелова награда за књижевност 1961) каже за Његоша, највећег песника српског романтизма и владара Црне Горе: „Косовска мисао за Његоша је свуда, јер је он са собом носи у очима којима гледа свет“. На Косову су службовали као српски дипломати велики писци Бранислав Нушић и Војислав Илић, први симболистички песник српске књижевности, а један други симболиста, песник Милан Ракић ослобађао је Косово у саставу српских јединица 1912. године.

Јер, Косово је под турском окупацијом остало све до балканских ратова. Његова судбина током тих дугих векова робовања није увек била иста. После пада Косова и српске државе под турску власт у XV и XVI веку Срби на Косову још увек сачињавају 97% живља. Међутим, крајем XVII века ово се стање насилно мења. У великим аустро-турским ратовима 1683—1690. и 1717—1737. народ и српска црква су на страни хришћана и после повлачења аустријских трупа и неуспеха на ратишту, Срби бивају препуштени на милост и немилост турској одмазди. Тада се на палском двору у Риму чуло о „хајдучкој смрти“, најстрашнијој која се може замислити, а управо њоме кажњавају Србе турска ордија и њени помагачи. Палски нунције из Беча јавља 25. фебруара 1690. да је српски живаљ на Косову после повлачења аустријских трупа пуна три месеца био препуштен страховитом терору који су чинили турска „војска и арбанашке чете на Косову, у Приштини, Новом Пазару, Призрену Качанику и Скопљу; они секу, одводе у робље и продају рају

тих предела и не дају јој да се врати у своја места“. Под таквом страховитом присилом Срби су кренули на своје две велике сеобе са Косова на Север, у Подунавље 1690. и 1737. године. И тако је нарушена етничка слика Косова. Само у првој од те две сеобе отишло је са Косова око 185.000 Срба. Педесетих и шездесетих година XIX века европски конзули из Битоља, Скопља, Призрена и Приштине шаљу извештаје својим владама о терору који над српским живљем чине исламизовани Албанци. Године пред Берлински конгрес и после њега, од 1872. до 1912. обележене су планским прогонном физичким уништавањем, расељавањем и протеривањем Срба из ондашњег турског царства. То је време када 1876. велики француски песник Виктор Иго пише чланак у одбрану Срба, у жељи да европским владама, које, како каже, остају глуве и следе, скрене пажњу на недела која се чине над Србима на подручју њихове домовине који је још под турском управом. „Један народ убијају! — пише Виктор Иго тим поводом — Где? У Европи!“

После вишевековног ропства српска војска 1912. године ослобађа Косово, али га опет губи 1915. када оно пада под аустро-немачку и бугарску окупацију, опет га ослобађају српске јединице 1918, али је Косово поново било изгубљено већ 1941. у време немачке окупације Краљевине Југославије. Тада су под притиском окупатора и њихових помагача, албанских балиста, Срби још једном напуштали своја огњишта и били изложени геноциду који траје до данас.

Јер ни после ослобођења Југославије од немачког окупатора, притисак на Србе у новој републици Југославији се не смањује. У складу са интенцијама Комунистичке интернационале југословенске власти доносе 6. марта 1945. године невероватну одлуку бр. 153. по којој се Срби — присилно исељени са Косова за време немачке и италијанске окупације у II светском рату — не могу вратити на Косово. На недавно одржаној скупштини српских писаца у Београду први пут је изнет у јавност и један документ који баца светлост на позадину овакве одлуке. То је записник који каже да је у разговору са Стаљином у Кремљу после другог светског рата словеначки политичар Едвард Кардељ поменуо југословенску намеру да се Косово уступи Албанији.

СФР Југославија очигледно је према српском питању задржала политику Стаљина и Коминтерне и после Титовог раскида са Стаљином 1948. године.

У држави где су као засебне републике конституисане Хрватска, Словенија, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Македонија, српски народ, који је већинско становништво у СФРЈ, распарчан је и данас живи у пет република и две покрајине, при чему је уставом из 1974. републици Србији било одређено туторство њених покрајина, Косова и Војводине, које су матичној републици одређивале устав, док она није имала власти да одреди устав покрајинама. У наставку такве политике исламизованим Србима у социјалистичкој Југославији није прихватано кад кажу да су Срби (пример Меше Селимовића, српског писца, који је преведен на многе језике), док се исламизованим Албанцима допушта да кажу да су

Албанци. У наставку такве политике после другог светског рата слика о етничкој ситуацији на Косову није измењена само високим наталитетом Албанаца на Косову (али не и у Албанији) него и вештачким путем. Масовном и неконтролисаном имиграцијом из Албаније и статистичким мистификацијама. Године 1981. на пример, при попису у Југославији су неалбанско муслиманско становништво (Срби и други), Турци, Роми и чак Македонци уписивани у листе као Албанци. Јасно је, дакле, да су прогони Срба са Косова да би се остварило етнички чисто Косово и утврдо пут одцепљењу Косова, стаљинистички захтеви неприхватљиви за данашњу Југославију.

Када је о свему овоме реч, треба имати на уму и правни аспект косовског питања. Југословенска држава у овом часу још увек није правно довољно јака да заштити своје грађане који (као Срби) немају никакву међународну верску заштиту од других сутрађана иза којих стоји једна од најмоћнијих верских интернационала данашњег света. Стога Срби и нова српска влада виде данас свој непосредни интерес у јачању правосуђа и демократије у Југославији. У томе је суштина новог устава Србије.

Укратко, данас, шест стотина година после косовске битке, на Косову је ситуација јасна: већ пола века са Косова пред терором беже Срби, а не беже Албанци. Ако неком ни после свега што је речено није јасно шта се тамо збива и ко кога прогони, нека прочита недавно објављени интервју врховног рабина Југославије Цадика Данона, који као Јеврејин и искусан човек добро зна шта су погроми и каже:

„Срби никада нису утрожавали друге народе“.

Summary

Milorad Pavich

A SHORT HISTORY OF KOSOVO

600th Anniversary of the Battle of Kosovo

Kosovo signified a decisive clash between Christian Serbia and Islamic Turkey. Even more important was the theological and poetic interpretation of this event in the later Serbian epic output. Adam Mickiewicz recognized in the elated verses celebrating the self-sacrificial option of the Serbian Tzar Lazarus — the most crystalline expression of the Idea of Christianity.

As far as the formal beauty is concerned, the Serbian *epos* of Kosovo is attaining the height of Homeric serenity.

The pogrom against the Serbian minority instigated by the Albanian majority living in Kosovo region is a shame for Yugoslavia as a State. The great Rabbi of Belgrade Tzadik Danon clearly states the old truth: The Serbians never endangered the existence of other nations.